
¶ Ulrike-Christine Sander: *Ichverlust und fiktionaler Selbstentwurf. Die Romane Lars Gustafssons*. [Palaestra. Untersuchungen aus der deutschen und skandinavischen Philologie, Band 305]. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1998, 424 S. ISBN 3-25-20578-3.

Ingen är profet i sitt eget land, sägs det. Inte sällan drar man till med Lars Gustafssons namn för att försöka bevisa den tesen. Han är, brukar det heta, föga uppskattad eller åtminstone grovt underskattad i sitt hemland Sverige. Det är dock, för att tala kierkegaardska, en sandhed med modifikation. Nu senast vädras denna slitna slentrian i inledningen till en tysk avhandling om identifikationsproblemet i en rad av Lars Gustafssons romaner. Samtidigt påstås det att han är oerhört populär utomlands. Åtminstone vad Tyskland beträffar är det alldeles korrekt, vilket avhandlingens mycket utförliga litteraturförteckning ger många belägg för. Antalet tyska översättningar är nästan lika många som hans svenska original, och det vimlar också av tyska artiklar och recensioner. Ulrike-Christine Sanders avhandling har många och stora förtjänster; till dem ska jag strax återkomma. Men med den metod hon valt, en i huvudsak verkimmanent läsning, faller en del intressanta frågor utanför ramen för hennes framställning.

En är spörsmålet om Lars Gustafsson verkligen är underskattad i sitt hemland; en annan är varför han rönt så stor uppskattning i just Tyskland. Mot påståendet att han inte skulle vara profet i eget land kan med fog invändas att han utövat ett stort inflytande på den svenska kulturdebatten i snart ett halvt sekel, inte minst som redaktör några år från mitten av sextioalet för *BLM*, flaggskeppet bland svenska kulturtidskrifter som nu dessvärre sjunkit till botten. Och från sin texanska exil tar han fortfarande till orda i svensk debatt från sin centrala position (vilket i ett yngre släktleds ögon möjligen är en ganska marginaliserad sådan) som e-mailansluten skribent på kultursidorna i *Svenska Dagbladet*.

Om en viss irritation ibland uppstår när hans namn förs på tal i Sverige så beror det kanske på hans understundom tvärsäkra uttalanden på alla upptänkliga områden: intet är främmande för detta universalgeni som skrivit så mycket mer än alla andra. Någon gång kan hans röst bli

gäll och slå över i besserwisseri. Det är bara det att han väldigt ofta har alldeles rätt och att hans kritik av svenska och andra oarter är alldeles berättigad, vilket förstås är fanken så förargligt. Vad sedan hans popularitet i framför allt Tyskland beträffar (han är känd också i USA, men om man söker på hans namn i arkivet för *The New York Times Book Review* så kommer bara ynka tre recensioner upp) så har han genomgående haft stor tur genom att knyta de rätta kontakterna vid de strategiska tillfällena, alltifrån framträdandet i Sigtuna 1964 inför Gruppe 47. I Hans-Magnus Enzensberger har han haft en vapendragare i central ställning; och han har i Verena Reichel en alldeles utomordentligt följsam översättare.

I Lars Gustafssons universum råder en fundamental osäkerhet, och under ytan lurar hisnande djup. Dubbelgångare och speglar vimlar det av, och det laboreras både med korresponderande världar och med fiktionsfigurer som upphäver varandras existens. Många av hans romangestalter råkar vara födda just den 17 maj 1936 och delar därmed födelsedag med sin upphovsman. Bakom en sådan egocentrisk lekfullhet finns en flaubersk insikt att en författare egentligen bara har en enda modell, sig själv ("Madame Bovary - c'est moi"), men det är också en medveten strategi. Figurerna är brickor i ett föränderligt spel, de förkroppsligar några av de många möjligheter som finns men som inte råkar bli förverkligade. Mot denna rörlighet ställs tryggheten hos de bofasta, i det svenska, i det västmanländska, i Västerås och Väster Våla. Sverige och världen, trygghet och turbulens - se där ett par polära formler att skriva in författarskapet i.

I författaren till föreliggande avhandling har Lars Gustafsson fått en läsare med skarp blick för centrala komplex i hans idévärld. Efter en inkretsande första avdelning som ganska översiktligt tar upp ideologikritiska frågeställningar och som ger ett 'hermeneutiskt vademecum' för den vidare framställningen följer så i tre avdelningar en detaljerad genomgång av femton romaner, från *Poeten Brumbergs sista dagar och död* (1959) till *Historien med hunden* (1993), hela tiden med avhandlingstitelns problemkomplex i fokus. Att Ulrike-Christine Sander tagit fasta på den kanske mest centrala aspekten i detta mångtydiga författarskap förstår var och en som följt Lars Gustafssons verksamhet genom åren. Hans

många romaner kan tyckas vittna om en nära nog kameleontisk anpassning till ett föränderligt flöde där som dock dyker upp gång efter annan: ett ledmotiv är den ofta upprepade satsen "Vi ger oss inte. Vi börjar om".

I all denna mångfald finns åtminstone en konstant: det påfallande intresset för identiteter och roller, eller med boktitelns träffande formulering: för jagförlust och fiktivt identitetsskapande. För att ta bara ett exempel: i den lysande romanen *Bernard Foy's tredje rockad* (1986) hamnar läsaren huvudstupa i en rafflande spionhistoria om den amerikanske rabbinen Bernard Foy; historien visar sig vara skriven av en silverhårig svensk poet som bär samma namn som rabbinen, som alltså bara förekommer i skaldens fantasi; dock visar det sig i romanens tredje avdelning att både rabbinen och skalden är sprungna ur ett 16-årigt datasnilles överhettade hjärna, i en roman som består av en invecklad serie kinesiska askar. Herr Gustafsson själv har i sammanhanget i nästan strindbergska vändningar (företalet till *Ett drömspel*) ordat om en trestämmig fuga: "Tre fiktioner vävs in i varandra i denna täta berättelse. Tid, plats, ja till och med huvudpersonerna växlar i ett mönster som återspeglar författarens intresse för kabbalistisk och annan mystik".

Avhandlingens längsta verkgenomgång handlar inte oväntat om just den romanen, med avstamp i dessa tre "fiktionsebenen" som flätas in i varandra. En analys av *Bernard Foy* borde kunna dra nytta av de diegetiska mönstren hos Gérard Genette, men den franske narratologen lyser här med sin frånvaro. I stället svävar en del välkända tyska andar över teoriarsenalen, som Theodor Adorno och Martin Heidegger (däremot inte Hans-Georg Gadamer), och självfallet nämns Søren Kierkegaard i flera sammanhang, framför allt på tal om romanen *Sorgemusik för frimurare* (1983). Den störste av alla kierkegaardapologeter bland moderna svenska författare, Lars Gyllensten, nämns i förbifarten.

Ulrike-Christine Sanders dissertation vittnar om stor förtrogenhet med de filosofiska strömningarna både inom och utanför den Gustafssonska fiktionsvärlden. Man kan inte undgå att under läsningens gång bli imponerad av hennes lärdom och analytiska skarpsinne när hon kartlägger en utveckling i tre stadier där det första är existentiellt, det andra samhällstillvänt, och det tredje metafysiskt-religiöst. Om man

bakom detta tycker sig ana den danske filosofens estetiskt-etiskt-religiösa *Stadier paa livets vej* så är det säkert ingen tillfällighet. För övrigt finner man avhandlingens hela uppläggning i koncentrat i den egenpresentation som Lars Gustafsson 1993 skrev för uppslagsverket *Författaren själv* (en artikel som förtecknas i Sanders bibliografi):

LG:s romaner överblickas bäst om man delar in dem i tre huvudgrupper. Ungdomsromanerna har lätt romantiska drag och en karakteristisk identitetsproblematik [...] Från 60-talets slut börjar en period av breda tids- och samhällsöverblickande romaner [...] *En biodlars död* [...] förebådar något nytt. Romanen handlar om en situation, avskalad sitt sociala, ekonomiska och politiska utanverk. Ämnet är en man och hans smärta. Det är med andra ord fråga om vad en människa egentligen är. Denna återkomst till en existentiell problematik skulle komma att dominera LG:s prosa under 80- och 90-talen. [...] I *En kakelsättares eftermiddag* [...] träder projektens meningsfullhet i förgrunden. Vi skapar själva all mening, tycks romanen vilja säga.

Också i fråga om ett existentiellt dilemma med religiösa förtecken är genomgången av *Sorgemusik för frimurare* och av *Bernard Foys tredje rockad* givande. Sist och slutligen blir det individuella ställningstagandet i romanerna en fråga om moral:

Am vorläufigen Ende einer langen Serie fiktionaler Identitätsmodelle - mit der einzelnen Etappe der Selbstwahrnehmung als Rätsel, der Verteidigung des authentischen Selbstseins und der Überzeugung von der religiösen Wahrheit eines nicht-fragmentarischen Exististierens in Gott - steht das in der Anerkennung seiner Schuld-fähigkeit sich selbst wählende Ich.

Efter all denna virak och rökelse ska dock sägas att det ibland blir lite mycket rent innehållsreferat och ett visst omtugg. Men min tyngst vägande invändning är av stilistisk art. Avhandlingen är skriven på ett knastertorrt språk och med så långa perioder att också den som är van vid en traditionell tysk akademisk skrivart ofta baxnar över den tung-

rodde framställningen i detta specimen där många terminologiska käpphästar rastas (det är mycket möjligt att Sander tvingats ikläda sig sin skavande stilistiska tvångströja för att leva upp till inhemska krav på akademisk stringens och akribi). Denna studie lär inte locka många läsare till Lars Gustafssons böcker; av romanernas lätta elegans, humor och spiritualitet märks föga eller intet i avhandlingen; det är skada. Kontrasten blir desto tydligare eftersom citaten ur romanerna är många, utförliga och välvalda (och alltid försedda med tysk översättning). Den drygt fyrtio sidor långa bibliografin är användbar, inte minst vad gäller spåren på tyskt språkområde av Lars Gustafssons mångåriga framfart. Dock är den både selektiv och ofullständig vilket författaren är den första att erkänna.

Ivo Holmqvist, University of Auckland, New Zealand